Paulina FILIP¹

ZNACZENIE KAPITAŁU FINANSOWEGO W PROCESACH ROZWOJOWYCH PRZEDSIĘBIORSTW

Pieniądz warunkuje i determinuje funkcjonowanie każdego przedsiębiorstwa. Dostępność kapitałów oraz ich koszty mają szczególnie istotne znaczenie dla rozwoju oraz ekspansji małych i średnich przedsiębiorstw. Z kolei możliwości rozwojowe przekładają się na wzrost konkurencyjności tych przedsiębiorstw i umocnienie ich pozycji na rynku. Przeprowadzone na terenie województwa podkarpackiego badania w grupie mikro i małych przedsiębiorstw pomogły określić, jakie według badanych przedsiębiorców czynniki ograniczają rozwój przedsiębiorczości i jakie bariery finansowe są najważniejsze przy kontynuowaniu działalności. Badane przedsiębiorstwa stale podkreślają ogólny brak kapitału, nie rozgraniczając przy tym źródła jego pochodzenia. W opinii przedsiębiorców działających w województwie podkarpackim największymi barierami finansowymi są brak zachęt i oddziaływania instytucji otoczenia biznesu, konieczność wniesienia wkładu własnego oraz niechęć do ryzyka finansowego i obawy o terminową spłatę. Duża ostrożność firm w korzystaniu z zewnętrznych możliwości pozyskania kapitału może być jedną z podstawowych przyczyn ich mało dynamicznego wzrostu, mimo dość długiego funkcjonowania w warunkach systemu rynkowego. Przedsiębiorcy mają dostęp do informacji o możliwościach finansowania prowadzonego biznesu. Brakuje im odpowiednich form instytucjonalnego wsparcia ze strony zewnętrznych pożyczkodawców. Likwidacja stwierdzonych barier i ograniczeń, zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych, z pewnością przyczyni się w przyszłości do zintensyfikowania wykorzystywania różnorodnych źródeł finansowania w bieżącej i rozwojowej działalności przedsiębiorstw małej skali. Kapitał finansowy jest zasobem pożądanym, stwarzając możliwość uzyskania przewagi konkurencyjnej na rynku.

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwo MSP, kapitał finansowy, rozwój.

1. WPROWADZENIE

W modelach opisujących wzrost przedsiębiorczości zakłada się, że na proces zakładania i wzrostu firmy istotnie wpływa na wiele czynników. Ważny w tym procesie jest posiadany kapitał. Bez zaangażowania odpowiedniej ilości środków finansowych nie jest możliwy ani rozwój przedsiębiorstwa, ani utrzymanie jego konkurencyjnej pozycji na rynku. Kapitał warunkuje i determinuje funkcjonowanie każdego przedsiębiorstwa na każdym etapie jego rozwoju². O tym, z jakich źródeł finansowych, czy i w jakim stopniu przedsiębiorstwa mogą skorzystać decyduje kilka czynników. Zalicza się do nich przede wszystkim wielkość firmy, fazę rozwoju, potrzeby inwestycyjne, dostępność do kapitału³.

¹ Dr Paulina Filip, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii, ul. M. Œwiklińskiej 2a, 35–959 Rzeszów, mail: paola@ur.edu.pl

² P. Szczepankowski, *Zarządzanie finansami we współczesnych przedsiębiorstwach*, t. II: *Finansowanie i działalność inwestycyjna przedsiębiorstw*, Vizja Press & IT, Warszawa 2009, s. 25.

³ M. Matejun, *Wspomaganie i finansowanie rozwoju MSP*, Difin, Warszawa 2011, s. 56.

Pozyskiwanie kapitału to element złożonego procesu finansowania, który koncentruje się na zaopatrzeniu przedsiębiorstwa w kapitał, a działanie to służy optymalizacji i racjonalizacji prowadzonej aktywności⁴. W szerokim ujęciu proces ten obejmuje nie tylko sposoby alokowania kapitału, ale także kształtowania optymalnej struktury kapitałowej. To proces, w którym wyróżnia się różne etapy: między innymi określenie potrzeb kapitałowych przedsiębiorstwa, kierowanie dopływem środków finansowych, kształtowanie wyniku finansowego, kierowanie wykorzystaniem zewnętrznych środków finansowych, analiza ich efektywności i inne. Sukces współczesnego przedsiębiorstwa bowiem – jak podaje Lucyna Lewandowska – zależy w 33% od dobrego pomysłu, w 33% od dobrego zarządzania przedsiębiorstwem i w 34% od kapitału. Zatem kapitał odgrywa ważną rolę w biznesie⁵.

Wśród polskich przedsiębiorców z sektora małej i średniej skali (MSP) od lat dominuje przekonanie, że prowadzenie działalności gospodarczej wiąże się z wieloma ograniczeniami. Według danych Eurobarometru z 2013 r. Polska ma drugi, najwyższy po Hiszpanii, wskaźnik porażek biznesowych wśród krajów Unii Europejskiej. Wskaźnik ten to procentowy udział dorosłej ludności w wieku powyżej 15 lat wśród ogółu, która prowadziła działalność gospodarczą, ale zakończyła ją z powodu porażki. Wskaźnik ten wynosi dla Polski 15% i jest o cztery punkty procentowe wyższy niż średnia dla krajów Unii Europejskiej⁶. Ostatnie wyniki corocznego raportu *Global Entrepreneurship Monitor* przygotowanego przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości wskazują także na niepokojące postawy wśród polskiego społeczeństwa⁷. Pokazują, że 56% Polaków nie zakłada biznesu w obawie przed porażką, co nadaje rangę prowadzonym analizom, zwłaszcza w ujęciu regionalnym. Jako obszar badań wybrano województwo podkarpackie. Wskaźniki tworzenia przedsiębiorstw w podkarpackim są bowiem najniższe w skali kraju⁸.

Rozwój regionu jest skumulowanym procesem rozwoju realizującym się w skalach lokalnych, a czynniki rozwoju mogą mieć charakter zarówno wewnętrzny, jak i zewnętrzny⁹. Celem głównym prowadzonych badań było przedstawienie barier finansowych przy prowadzeniu działalności gospodarczej, a także wskazanie czynników w grupie mikro- i małych przedsiębiorstw decydujących o ich dalszym rozwoju, ze zwróceniem wnikliwej uwagi na czynniki związane z dostępnością do kapitału.

2. KAPITAŁ I JEGO ROLA W KREACJI WARTOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA

Kapitał jest pojęciem wieloznacznym, różnie definiowanym przez różnych autorów. W ekonomii kapitał to jeden z trzech podstawowych czynników produkcji, obok pracy i ziemi. Posiadanie kapitału umożliwia prowadzenie działalności gospodarczej, w wyniku

⁴ R. Wolański, *Kredyty preferencyjne dla MSP*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne problemy usług nr 80, Szczecin 2012, s. 37.

⁵ L. Lewandowska, *Niekonwencjonalne formy finansowania przedsiębiorczości*, ODDK, Gdańsk 2000, s. 15.

⁶ <http://een.ec.europa.eu>; *Polski przedsiębiorca w sytuacji kryzysowej*, PARP, Warszawa 2014.

⁷ *GEM 2013 Global Report*, <http://www.gemconsortium.org>.

⁸ Na 10 tys. mieszkańców było zarejestrowanych w regionie 732 podmiotów prowadzących działalność zgodnie z ustawą o swobodzie działalności gospodarczej. *Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze Regon w województwie podkarpackim. Stan na koniec 2013 r.*, Urząd Statystyczny Rzeszów, www.stat.gov.pl cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_Podmioty_gosp_2013.pdf.

⁹ B. Filipiak, J. Ruszała, *Instytucje otoczenia biznesu. Rozwój, wsparcie, instrumenty*, Difin, Warszawa 2009, s. 76.

której wzrasta jego wartość, gdy jest on właściwie wykorzystywany¹⁰. W naukach o przedsiębiorstwie kapitał definiowany jest jako ogół zaangażowanych w danym przedsiębiorstwie wewnętrznych i zewnętrznych, własnych i obcych zasobów pieniężnych. Kapitał może być traktowany jako nagromadzenie dóbr służące do rozwijania produkcji oraz jako pieniądze przeznaczone na inwestycje. Zgodnie z definicją I. Fishera kapitałem jest każdy zasób, wszystko, co ma wartość i służy produkcji dóbr i usług, co ma znaczenie dla wzrostu i rozwoju gospodarki¹¹. Istotą tej definicji stanowi pojęcie wartości wskazujące właśnie na finansowy charakter kapitału. Wielu autorów rozróżnia pojęcie kapitału w sensie finansowym i rachunkowym¹². Kapitał w ujęciu rachunkowym nawiązuje do jego tradycyjnej definicji i dotyczy elementów kapitałów (pasywów) w bilansie przedsiębiorstwa. Natomiast kapitał w aspekcie finansowym dotyczy pożyczki udzielonej przedsiębiorstwu przez właścicieli i wierzycieli.

Kapitał jest dobrem pożądanym, ponieważ jego posiadanie umożliwia działalność, w której wyniku wzrasta jego wartość, ale daje też możliwość posiadania i stwarzania możliwości uzyskania przewagi konkurencyjnej na rynku. Kapitał jest obiektywnym, nieodzownym czynnikiem produkcji, a zarazem jednym z fundamentalnych elementów konstrukcji przedsiębiorstwa. Bez kapitału nie jest możliwe istnienie przedsiębiorstwa. To on, jego wielkość i struktura finansowa decydują o rozwoju podmiotu gospodarczego, o jego kondycji oraz o jego trwaniu i rozwoju.

Przedsiębiorstwa, prowadząc działalność gospodarczą, wykorzystują kapitał pochodzący z różnych źródeł, które są bardzo zróżnicowane pod wieloma względami. Kryterium podziału kapitałów jest źródło ich pochodzenia. Wyróżnia się zatem finansowanie z kapitałów własnych i kapitałów obcych. Główna różnica między kapitałami własnymi i obcymi polega na tym, że te pierwsze są wygenerowane przez przedsiębiorstwa bądź pochodzą od jego udziałowców lub właścicieli, a drugie są dostarczone z zewnątrz, najczęściej na zasadzie odpłatnej. Optymalny dobór form i rodzajów kapitału wynika z określenia bieżących i przyszłych potrzeb finansowych firmy. W praktyce w każdym przedsiębiorstwie występują oba źródła kapitału, przy czym nie ma jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, jaka powinna być optymalna relacja między nimi.¹³ W literaturze przedmiotu podkreśla się wzrastającą rolę kapitału, potrzebę dywersyfikacji i zwiększania jego udziału zwłaszcza w finansowaniu inwestycji¹⁴.

Sektor małej i średniej przedsiębiorczości, mimo że zajmuje dominującą pozycję na rynku, musi pokonać liczne bariery, które napotyka na drodze rozwoju¹⁵. Czynniki determinujące rozwój MSP nie są do końca zbadane i jednoznacznie określone. W teorii występują, co najmniej trzy różne podejścia do tego problemu: teorie przypisujące kluczowe

¹⁰ J. Komorowski, *Cele przedsiębiorstwa a rozwój gospodarczy: ujęcie behawioralne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2012, s. 11.

¹¹ D. Begg, R. Dornbusch, S. Fischer, *Makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2012, s. 35.

¹² A. Kopczuk, *Kapitał w rozwoju przedsiębiorstw i regionu – instrumenty, instytucje, wykorzystanie*, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2008, s. 46; P. Szczepankowski, *Zarządzanie finansami we współczesnych...*, s. 27.

¹³ T. Nędzi, B. Cegłowski, *Pozyskiwanie kapitału. Podstawowe formy i możliwości zdobycia kapitału*, Helion, Gliwice 2005, s. 9.

¹⁴ M. Baker, J. Wurgler, *Market timing and capital structure*, Journal of Finance 2002/57, s. 27; A. Bielawska, *Finanse zagraniczne MSP*, PWN, Warszawa, 2006, s. 123.

¹⁵ Ministerstwo Gospodarki i Pracy Departament Polityki Regionalnej, *Krajowy fundusz kapitałowy jako uzupełnienie systemu wspierania rozwoju sektora MSP*, www.nsr.gov.pl.

znaczenie kompetencjom właściciela, zgromadzonym zasobom oraz podejście, zgodnie z którym modele rozwoju dużych organizacji mogą być wykorzystywane do zrozumienia rozwoju podmiotów MSP¹⁶. Jak wynika z badań i raportów diagnozujących rozwój tego sektora, praktycznie od początku narodzin sektora MSP w Polsce jednym z kluczowych problemów hamujących zarówno proces ich powstawania, jak i wzrostu był ograniczony dostęp do źródeł finansowania. Z problemem tym borykały się przedsiębiorstwa zwłaszcza na początku lat dziewięćdziesiątych ale w latach następnych dostęp ten uległ wyraźniej poprawie, przy dywersyfikacji dostawców kapitału i dywersyfikacji produktów finansowych. Należy podkreślić, że od lat różne badania potwierdzają, iż w Polsce zdecydowanie niewystarczające jest finansowanie zewnętrzne przedsiębiorstw.¹⁷ Bez tego zaś trudno spodziewać się wzrostu inwestycji, a w konsekwencji – szybkiego i trwałego rozwoju gospodarczego. W wypadku małych przedsiębiorstw krytyczny dla ich funkcjonowania jest pierwszy rok działalności. To wtedy trzeba pomyśleć przełożyć na kapitał do rozwoju i bieżącej działalności, pozyskać i utrzymać klientów i dostawców.

W wielu badaniach podejmuje się znaczenie zasobów, które można zdefiniować jako dostęp do zasobów kapitałowych, środków finansowych, ludzkich i innych¹⁸. Dotychczasowe badania opierające się na podejściu zasobowym koncentrują się na zróżnicowanych czynnikach, na przykład na potencjale infrastrukturalnym i procesowym, zasobach, kompetencjach, opiniach i innych.

3. METODA I ZAKRES BADAŃ

Badanie przeprowadzono w kwietniu 2014 r. Przedmiotem badań byli przedsiębiorcy prowadzący działalność na terenie województwa podkarpackiego. Dobór próby do badań był celowo-losowy. Przedsiębiorstwa były wybrane losowo z bazy danych, głównie z bazy Regon. Podmioty objęte badaniem miały status firmy aktywnej. W założeniach wybrano te firmy, które funkcjonowały na rynku minimum trzy lata i zatrudniały na dzień przeprowadzania badania nie więcej niż 49 osób, zgodnie z definicją małego i średniego przedsiębiorstwa¹⁹. Przeprowadzono 140 wywiadów w formie bezpośrednich ankiet. Po weryfikacji pod względem poprawności i reprezentatywności analizie poddano 120 kwestionariuszy.

W badaniu poruszona została kwestia dostępu do kapitału własnego i obcego na obecnym etapie rozwoju firmy, a także pytano o bariery związane z wykorzystaniem kapitału głównie ze źródeł zewnętrznych. Zawarte w ankiecie pytania pomogły określić, jakie według badanych są najważniejsze determinanty finansowe dalszego ich rozwoju i jakie są dla nich istotne zagrożenia. Na tym etapie przyjęto założenie badawcze, że jeżeli przedsiębiorstwo będzie w stanie efektywnie wykorzystywać i przekształcać istniejące

¹⁶ M. Grzebyk, *Finansowanie działalności małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] *Uwarunkowania przedsiębiorczości*, red. K. Jaremczuk, PWSZ, Tarnobrzeg, 2004, s. 344–355.

¹⁷ H. Chynał, *Kredyty bankowe i inne formy finansowania, poradnik dla małych i średnich firm*, Difin, Warszawa 2008, s. 37; Waniak-Michalak H., *Pozabankowe źródła finansowania MŚP*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Kraków 2007, s. 52.

¹⁸ M. Grzebyk, *Mikroprzedsiębiorstwa w gospodarce polskiej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw, nr 427, Szczecin 2006, s. 157–165; M. Matejun, *Wspomaganie i finansowanie rozwoju MSP*, Wyd. Difin, Warszawa, 2012 *op. cit.*, s. 23.

¹⁹ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz U 2010 nr 220, poz. 1447, ze zm., Tekst jednolity Dz U 2013, poz. 672.

zasoby na obecnym etapie rozwoju, a także działać w kierunku ich optymalizacji, to w dłuższej perspektywie czasowej może ono osiągnąć sukces i poszerzyć skalę prowadzonej działalności.

Większość badanych respondentów – 45% ogółu prowadziło własną firmę już od ponad 10 lat, a 20% ankietowanych od 15 lat. Przedsiębiorcy prowadzący indywidualną działalność gospodarczą 5–10 lat stanowili 10% ogółu. Natomiast 25% ogółu to przedsiębiorcy prowadzący własną firmę 3–5 lat. Bycie managerem i właścicielem w jednej osobie wymaga posiadania szerokiego spektrum kompetencji: Oprócz motywacji i wysiłku pracy trzeba znać i rozumieć funkcjonowanie przedsiębiorstwa, konkurencji, rynku i warunkowań instytucjonalnych. W badanej grupie w większości właścicielami firm byli mężczyźni. Co charakterystyczne, 60% mężczyzn prowadzących działalność gospodarczą od ponad 10 lat podkreślało, że ich perspektywy rozwoju są bardzo duże. Świadczyć to może o tym, że przedsiębiorcy z dużym stażem aktywności gospodarczej mają rozeznanie w swojej branży i bogate doświadczenie w prowadzeniu biznesu. Dzięki ustabilizowanej pozycji na rynku dostrzegają szansę na dalszy rozwój własnej działalności. Pod tym względem badana grupa przedsiębiorców legitymowała się dużym okresem aktywności na rynku, pozytywnym postawami oraz planami co do dalszego rozwoju prowadzonego biznesu.

W grupie przedsiębiorców rozpoznano najważniejsze bariery finansowe, które w ich subiektywnej opinii są dla nich największym utrudnieniem. Z czynników finansowych największe znaczenie dla badanej grupy przedsiębiorców miały: brak kapitału ogółem, wysokie koszty pozyskania kapitału, a także problemy w wykorzystaniu funduszy strukturalnych. Są to czynniki pośrednio związane z dopływem kapitału. Brak niedostatecznego kapitału na dalszy rozwój jest istotną barierą dla blisko 54% ankietowanych, zwłaszcza w grupie przedsiębiorstw działających na rynku 10–15 lat. Problem ten dotyczy głównie przedsiębiorców zaliczanych do przedsiębiorstw małej skali.

Wybraną grupę do potrzeb dalszych analiz podzielono na trzy grupy przedsiębiorstw: jednoosobowe, mikroprzedsiębiorstwa i małe przedsiębiorstwa, wykorzystując kryterium ilościowe, to znaczy liczbę zatrudnionych pracowników.

4. DOSTĘP I FORMY KORZYSTANIA Z KAPITAŁU – ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Na podstawie zebranego materiału przeprowadzano analizę sposobów finansowania mikro- i małych przedsiębiorstw z województwa podkarpackiego według wielkości skali przedsiębiorstwa. Wielkość przedsiębiorstwa jest determinantą powszechnie uznawaną za miernik rozwoju²⁰.

²⁰ M. Krawczyk, *Finansowanie działalności innowacyjnej MŚP, wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011, s. 38.

Tabela 1. Formy finansowania mikro- i małych przedsiębiorstw z województwa podkarpackiego według wielkości skali przedsiębiorstwa (%)

Forma finansowania	Samozatrudnieni	Mikro przedsiębiorstwa	Małe przedsiębiorstwa
Środki własne	95	87	85
Pożyczki	7	11	12
Podwyższenie kapitału własnego	2	2	5
Środki z funduszy Unii Europejskiej i inne budżetowe	–	12	15
Kredyt w rachunku bieżącym (odnawialnym)	47	37	42
Krótkoterminowe kredyty i pożyczki (w rachunku otwartym)	15	42	56
Kredyty inwestycyjne, długoterminowe	–	8	35
Leasing	1	9	15
Fundusze pożyczkowe i poręczniowe	3	4	9
Inne formy	1	4	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Jak wynika z przeprowadzonych badań, najczęściej wykorzystywanym źródłem finansowania badanych przedsiębiorstw są środki własne. W każdej z badanych grup wykorzystanie tej formy finansowania działalności deklaruje ponad 85% podmiotów. Zazwyczaj jest to kapitał, pochodzący z własnych wkładów i z wygospodarowanego zysku netto. Tak duży udział kapitału własnego przy dość długim okresie prowadzenia działalności jest zastanawiający. Na istniejącym etapie funkcjonowania zgłaszane potrzeby kapitałowe firm powinny wyprzedzać poziom ich rozwoju, a kapitał własny powinien być niewystarczający. Kapitał ten uznawany jako startowy jest niezwykle ważny przy rozpoczęciu działalności gospodarczej, jednak przy kontynuowaniu działalności pożądanym zasobem finansowym jest finansowanie zewnętrzne. Ciekawy zatem wydaje się udział kapitału obcego i zakres jego wykorzystania.

Jak wykazały analizy, poziom i zakres finansowania zewnętrznego w grupie badanych przedsiębiorstw jest zdecydowanie niższy i zróżnicowany. Głównym dostawcą kapitału są banki komercyjne. Wiele z badanych przedsiębiorstw korzysta z bankowych formy finansowania, zaciągając głównie odnawialny kredyt w rachunku bankowym na bieżącą działalność operacyjną. Odpowiedzi takiej udzieliła blisko połowa badanych samozatrudnionych, co trzecie mikro- oraz co drugie małe przedsiębiorstwo. Zwłaszcza w grupie samozatrudnionych ta forma finansowania jest najważniejsza. Należy przypuszczać, że grupa ta zgłasza realne potrzeby na dodatkowe zasilenie kapitałowe, co może wynikać z braku niewystarczającego kapitału. Ważną rolę odgrywa też kredyt bankowy celowo pozyskany w otwartym postępowaniu kredytowym. W badanej grupie 15% samozatrudnionych korzysta z tej formy kredytów bankowych. W grupie mikroprzedsiębiorstw i małych przed-

siębiorstw jest to więcej, odpowiednio: 42% i 56%. Z przeprowadzonych rozmów wynika, że mimo obaw i w miarę dobrej dostępności kredytu bankowego zainteresowanie tym sposobem finansowania, zwłaszcza dla kredytów krótko- i średnioterminowych, pozostaje na relatywnie wysokim poziomie. Natomiast sięganie po długoterminowe kredyty inwestycyjne odstręcza z powodu nadmiernie sformalizowanych, zbiurokratyzowanych procedur. Tą formą najbardziej zainteresowane są większe przedsiębiorstwa. Drugą po kredytach pozycję w finansowaniu badanych firm odgrywają pożyczki oraz leasing mienia ruchomego, głównie samochodów dostawczych i wyposażenia. Pożyczka jest nadal bardzo atrakcyjna dla samozatrudnionych, a leasing dla pozostałych. Te formy finansowania charakteryzują się podobną skalą wielkości. Liczba przedsiębiorstw korzystających z pozabankowych form finansowania zwiększa się wraz z wielkością przedsiębiorstwa. Z leasingu częściej korzystają małe przedsiębiorstwa. W tej grupie co ósma badana firma ma doświadczenie w korzystaniu z leasingu jako formy finansowania majątku trwałego. Atrakcyjność leasingu wśród przedsiębiorców województwa podkarpackiego jest znana. Wynika z preferencji podatkowych i korzystnych uregulowań normatywnych.

Porównując wydzielone grupy przedsiębiorstw, zauważa się, że większe przedsiębiorstwa bardziej dywersyfikują i różnicują wykorzystywane formy kapitału obcego. Ich zachowania na rynku finansowym należy ocenić jako aktywne, co w dłuższej perspektywie może się przełożyć na dodatnie wyniki finansowe i wzmocnienie ich pozycji finansowej. Przedsiębiorstwa te są bardziej aktywne w korzystaniu z takich form wsparcia finansowego, jak podwyższenie kapitału własnego poprzez pozyskanie nowego współnika lub połączenie z inną jednostką, podjęcie starań w pozyskaniu środków z funduszy Unii Europejskiej i innych form wsparcia budżetowego. Są również bardziej otwarte na korzystanie z pożyczek objętych gwarancjami, pożyczek preferencyjnych i innych, takich jak franczyza, faktoring.

5. BARIERY W POZYSKIWANIU KAPITAŁU ZE ŹRÓDEŁ ZEWNĘTRZNYCH

W zależności od fazy rozwoju gospodarki na lokalnym rynku finansowym pojawiają się nowe uwarunkowania i bariery, a ich wpływ w ujęciu podmiotowym jest zróżnicowany²¹. Konieczne jest zatem dokonanie pogłębionych analiz zachowań funkcjonowania przedsiębiorstw na aktywnym rynku oraz rozpoznanie zgłaszanych potrzeb²². Bariery w pozyskiwaniu finansowania ze źródeł zewnętrznych w przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego przedstawiono w tabeli 2.

²¹ C. Alderfer, *Organizational Behaviour and Human Performance*, London 1969, s. 122.

²² D. Frasunkiewicz, *Psychologiczne uwarunkowania decyzji finansowych właścicieli małych i średnich przedsiębiorstw a kultura tolerancji niepewności*, [w:] *Finansowe aspekty funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw*, red. E. Orechwa-Maliszewska, A. Kopczyk, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2003, s. 145–146.

Tabela 2. Bariery w pozyskiwaniu finansowania ze źródeł zewnętrznych przedsiębiorstw z województwa podkarpackiego

Forma finansowania	Samozatrudnieni	Mikroprzedsiębiorstwa	Małe przedsiębiorstwa
Brak informacji o możliwościach finansowania	34	26	25
Wymagania formalne	51	46	47
Złożone procedury prawne	57	58	51
Wysoki koszt i czasochłonność	56	57	49
Brak dostępu do instytucji finansowych	59	47	51
Konieczność wniesienia wkładu własnego	69	73	72
Obawy o terminową spłatę	70	73	51
Brak zachęt i oddziaływania instytucji	72	67	67
Brak ograniczeń	34	27	22

Źródło: obliczenia własne na podstawie przeprowadzonych badań

W opinii przedsiębiorców działających w województwie podkarpackim największymi barierami finansowymi w korzystaniu z finansowania zewnętrznego są brak zachęt i oddziaływania instytucji otoczenia biznesu, konieczność wniesienia wkładu własnego oraz niechęć do ryzyka finansowego i obawy o terminową spłatę. Im większe przedsiębiorstwo, tym mniejszy odsetek przedsiębiorców podziela takie obawy, co może oznaczać, że wraz ze wzrostem przedsiębiorstwa wiedza i świadomość zabezpieczanie ryzyka dotyczące sposobów finansowania działalności gospodarczej rosną. Brak zachęt najsilniej akcentują osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą. W grupie małych i mikro podmiotów jest to aż 67% wskazań. Idzie to w parze z brakiem dostępności do instytucji finansowej, określanej stawianymi wymaganiami i oferowanymi produktami.

Złożone procedury formalne i dokumentacja zawieranych transakcji finansowych to bariera dla prawie co drugiego przedsiębiorstwa. Nie mniej istotna jest cena, czyli odpłatność za pożyczony kapitał. Problem ten w podobnym zakresie akcentowany jest przez badane grupy przedsiębiorców. Na wysoki koszt pozyskania kapitału i czasochłonność procedur zewnętrznego finansowania narzeka blisko 57% samozatrudnionych i mikroprzedsiębiorców oraz 49% małych podmiotów. Istotnym ograniczeniem decyzji przedsiębiorstw w zakresie wyboru źródeł finansowania obcego jest konieczność wniesienia wkładu własnego. Charakteryzuje to dwie trzecie badanych. Analizując z kolei opinie co do informacji o możliwościach pozyskania kapitału, należy podkreślić, że pozycja ta ma znaczenie drugorzędne. Przedsiębiorcy z Podkarpacia mają dobry dostęp do informacji o możliwościach finansowania rozwoju prowadzonego biznesu. Brak im natomiast odpowiednich form zachęt i instytucjonalnego wsparcia ze strony zewnętrznych pożyczkodawców. Wsparcia wymaga wiedza na temat istoty finansowania, zabezpieczania i asekuracji ryzyka finansowego.

Uogólniając prowadzone analizy, należy wskazać na postawę grupy przedsiębiorstw małej skali. Ta grupa w najmniejszym stopniu wskazuje brak ograniczeń i ma najmniejsze wskazania co do istniejących barier i ograniczeń finansowych. Przedsiębiorstwa te, zwłaszcza funkcjonujące na rynku dłużej niż 10 lat, na tle innych przedsiębiorstw bardziej

akceptują konieczność ponoszenia większych, dodatkowych kosztów pozyczenia kapitału oraz wynikający z istniejących uregulowań poziom podatków i obciążeń publiczno-prawnych. Wydaje się, że ta grupa przedsiębiorstw najbardziej akceptuje istniejące uwarunkowania formalno-prawne prowadzenia indywidualnej działalności gospodarczej. Przyjmuje ona postawę otwartą i zgłasza gotowość kontynuowania i poszerzania zakresu swej działalności.

Uzupełnieniem prowadzonych analiz jest ranking najważniejszych barier finansowych, ustalony dla całej badanej grupy w hierarchii subiektywnej oceny (tab. 3).

Tabela 3. Ranking najważniejszych barier finansowych

Lp.	Rodzaj bariery	Znaczenie
1	Brak środków finansowych	4,1
2	Obciążenia fiskalne i podatkowe	4,0
3	Wysoki koszt finansowania zewnętrznego	3,9
4	Nieznajomość przepisów i możliwości finansowania	3,8
5	Brak zachęt i wsparcia od instytucji finansowych	3,8
6	Problemy z wykorzystaniem środków pomocowych	3,5
7	Brak dostępu do instytucji finansowych	3,3
8	Brak otwartości na innowacje finansowe	3,1

Skala subiektywnej oceny: 0 – brak wpływu, 5 – bardzo duży wpływ

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

W ocenie indywidualnej badane podmioty stale podkreślają ogólny brak kapitału, nie wskazując przy tym źródła jego pochodzenia. Równie istotny jest koszt obciążeń fiskalnych bezpośrednio i pośrednio związanych z prowadzoną działalnością. Niedobór kapitału wynika z ograniczonych możliwości finansowania z wygenerowanego zysku, a także z nieznajomości przepisów i możliwości finansowania oraz braku zachęt i wsparcia od instytucji finansowych. Nieznajomość przepisów o możliwościach finansowania ma znaczenie mniejsze. Niepokojący jest wysoki procent wskazań na problemy wykorzystania środków finansowych z dostępnych środków budżetowych, w tym głównie z funduszy strukturalnych z Unii Europejskiej. Oznacza to, że świadomość tej formy finansowania w grupie przedsiębiorców z Podkarpacia jest wysoka, a możliwości realnej absorpcji zdecydowanie niższe. Problem ten jest zdecydowanie akcentowany w grupie przedsiębiorstw najkrócej działających na lokalnym rynku. Brak dostępności do instytucji finansowych, rozumiany w kategoriach stawianych wymagań i niedopasowanej oferty produktowej, idzie z kolei w parze z brakiem otwartości na innowacje finansowe. Stwierdzony w badaniu brak otwarcia na innowacje finansowe wymaga zatem kształtowania postaw przedsiębiorczych i prowadzenia odpowiedniej polityki wsparcia tego sektora. Badani przez autorkę przedsiębiorcy w pytaniu dotyczącym innych barier jako najczęstsze wskazywali duże ryzyko poniesienia straty, nieprzyjazne rozwiązania fiskalne dla przedsiębiorcy oraz brak wsparcia ze strony państwa dla rozwoju rodzimego kapitału. Potrzeba dodatkowego zasilenia kapitałowego jest dla grupy MSP potrzebą realną.

6. ZAKOŃCZENIE

Znaczna część małych przedsiębiorstw w województwie podkarpackim znajduje się w trudnej sytuacji finansowej. Badane przedsiębiorstwa stale podkreślają ogólny brak kapitału, nie rozgraniczając przy tym źródła jego pochodzenia. W prowadzonej działalno-

ści bieżącej wykorzystują głównie samofinansowanie. Finansowanie działalności wyłącznie kapitałem własnym wprawdzie zapewnia utrzymanie przedsiębiorstwa w obecnym stanie, jednak w dłuższej perspektywie czasowej ogranicza i spowalnia rozwój przedsiębiorstwa. Duża ostrożność firm w korzystaniu z zewnętrznych możliwości pozyskania kapitału może być jedną z podstawowych przyczyn ich mało dynamicznego wzrostu mimo dość długiego funkcjonowania w warunkach systemu rynkowego. W odniesieniu do kapitału obcego nadal najpopularniejszą jego formą jest tradycyjny kredyt bankowy. Wyniki uzyskane w trakcie badań wskazują, że wzmacnianie zasilenia kapitałowego i kształtowanie struktury źródeł finansowania obcego może stanowić czynnik kreowania wzrostu i rozwoju w przedsiębiorstwach małej skali. W realizowanych badaniach wykazano wysoki poziom świadomości finansowej przedsiębiorców. W opinii przedsiębiorców działających w województwie podkarpackim największe bariery finansowe to brak zachęt i oddziaływania instytucji otoczenia biznesu, konieczność wniesienia wkładu własnego oraz niechęć do ryzyka finansowego i obawy o terminową spłatę. Wśród innych barier finansowych przedsiębiorcy wymieniają także problemy w uzyskaniu dofinansowania ze środków unijnych, zatory płatnicze, które prowadzą do problemów z płynnością i grożą bankructwem, obawy przed nadmierną odpowiedzialnością finansową. Należy podkreślić, że powiązania między poszczególnymi czynnikami determinującymi zachowania i postawy małych przedsiębiorstwa mają w praktyce bardziej złożony wielokierunkowy charakter, co wymaga prowadzenia dalszych badań.

Przedstawione problemy w obszarze finansowania wskazują, że grupa małych przedsiębiorstw wymaga wsparcia, stworzenia produktów dedykowanych oraz form zachęt i gwarancji przy zaciąganiu długów. Instytucje państwowe i regionalne, rozwijając formy instytucjonalnego wsparcia, powinny zwiększać swoją rolę we wzmacnianiu sektora małej i średniej skali. Odnosi się to szczególnie do aktywnych małych przedsiębiorstw z kilkuletnim okresem funkcjonowania na rynku.

LITERATURA

- [1] Alderfer C., *Organizational Behaviour and Human Performance*, London 1969.
- [2] Baker M., Wurgler J. *Market timing and capital structure*, Journal of Finance 2012/57, s. 27.
- [3] Bielawska A., *Finanse zagraniczne MSP*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- [4] Chynał H., *Kredyty bankowe i inne formy finansowania, poradnik dla małych i średnich firm*, Difin, Warszawa 2008.
- [5] Chwistecka-Dudek H., *Dywersyfikacja-strategia rozwoju przedsiębiorstwa*, Wyższa Szkoła Biznesu Dąbrowa Górnicza, Dąbrowa Górnicza 2009.
- [6] *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2013 r., Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Warszawa 2012.
- [7] Filipiak B., Ruszała J., *Instytucje otoczenia biznesu. Rozwój, wsparcie, instrumenty*, Difin, Warszawa 2009.
- [1] Grzebyk M., *Finansowanie działalności małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] *Uwarunkowania przedsiębiorczości*, red. K. Jaremczuk, PWSZ, Tarnobrzeg 2004.
- [7] Grzebyk M., *Mikroprzedsiębiorstwa w gospodarce polskiej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw, nr 427, Szczecin 2006.
- [10] Janasz K., *Kapitał w finansowaniu działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w Polsce*, Difin, Warszawa 2010.
- [10] Krawczyk M., *Finansowanie działalności innowacyjnej MŚP, wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

- [12] Matejun M., *Wspomaganie i finansowanie rozwoju MSP*, Difin, Warszawa 2011.
- [13] Newbert S.L., *New Firm Formation. A dynamic Capability Perspective*, Journal of Small Business management 43/1 (2011).
- [14] Szczepankowski P., *Zarządzanie finansami we współczesnych przedsiębiorstwach, Tom II Finansowanie i działalność inwestycyjna przedsiębiorstw*, Vizja Press & IT, Warszawa 2009.
- [15] Waniak-Michalak H., *Pozabankowe źródła finansowania MŚP*, Oficyna Walters Kluwer business, Kraków 2007.
- [16] Wolański R., *Kredyty preferencyjne dla MSP*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne problemy usług nr 80, Szczecin 2012.
- [17] Zawadzka D., *Struktura zobowiązań krótkoterminowych mikroprzedsiębiorstw. Analiza porównawcza*, [w] *Zarządzanie finansami we współczesnych przedsiębiorstwach. t. II: Finansowanie i działalność inwestycyjna przedsiębiorstwa*, red. P. Szczepankowski, Vizja Press & IT, Warszawa 2009.
- [18] Żebrowski P., *Możliwości finansowania przedsiębiorstw poprzez rynek kapitałowy*, [w:] *Kapitał w rozwoju przedsiębiorstw i regionu – instrumenty, instytucje, wykorzystanie*, red. A. Kopczyk, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2008.

IMPORTANCE OF FINANCIAL CAPITAL IN BUSINESS DEVELOPMENT PROCESS

Access of money determines functioning of each company. Availability of capital and its cost play a key role in the development and expansion of small and medium-sized enterprises. Their development opportunities, in turn, determine company competitiveness and strengthen their market position. The purpose of this publication is to identify the main financial barriers for micro and medium-sized enterprises in terms of their development and use of capital. As the surveyed companies in the Podkarpackie district consistently complain about the general lack of accessible capital, regardless of its origin, they also identify the lack of incentives and passivity on the side of the business environment institutions, the predominant reliance on company's own capital, aversion to financial risk and anxiety of meeting invoice payment deadlines as the main impediments to their development prospects. The highly-cautious attitude in acquisition of external opportunities to raise capital for new ventures may be one of the main reasons for the enterprises' low rate of growth. Although businesses have good access to information about possibilities of external funding, there are no appropriate forms of incentives and institutional support from external lenders. Elimination of the above mentioned barriers and constraints can help to increase the use of various sources of financing in investment activities of enterprises since financial capital is still the key resource which makes it possible to gain a competitive advantage in the market.

Keywords: SME business, financial capital, development, financing

DOI: 10.7862/rz.2014.mmr.46

Tekst złożono w redakcji: grudzień 2014
Przyjęto do druku: luty 2015